

4e Jaargang nummer 3 - 1989

DE SCHUILKELDERDIENST

Of ik een stukje geschiedenis zou willen schrijven over de kazematten in Maastricht als schuilgelegenheid in de laatste wereldoorlog? Natuurlijk wilde ik dit! Allengs rezen echter mijn bedenkingen ... Ik kreeg twijfels over de zin om een halve eeuw later de verbleekte contouren van een oorlogsschilderij opnieuw te gaan aanzetten. De kazematten betekenden bij luchtgevaar ontzettend veel voor de Maastrichtse bevolking op de linker Maasoever, maar wat zegt dat de mensen in 1989? En dan! Over de kazematten als schuilgelegenheid zijn al eerder publicaties verschenen, en wie -zo vroeg ik mij af- zou mij nog aanvullende details kunnen aanreiken omtrent gebeurtenissen, welke een eventuele bijdrage lezenswaardiger zouden kunnen maken?

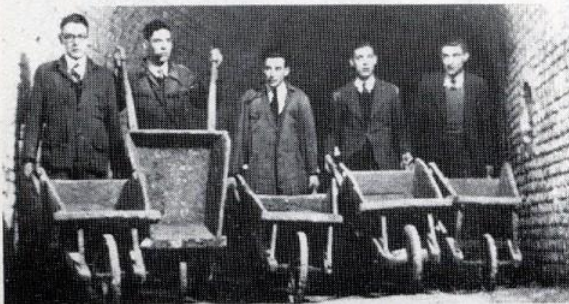
Afb. 1. Bij de opening en inzegening van de schuilkelder "fort Brandenburg" waren alle betrokkenen aanwezig. Van links naar rechts zien we: tandarts Heydendaal, lid van de EHBO; Emile Nijst, adj. commandant van de luchtbeschermingsdienst; Louis Rondagh, adj. schuilkelderhoofd; Pie Dolmans, commandant van de luchtbeschermingsdienst; pastoor Ramaekers van de St. Thérésiakerk; Huub Hameleers; dhr. Van het Hof (x), commissaris van politie en hoofd van de luchtbeschermingsdienst; pastoor Linsen van de St. Lambertuskerk; Louis Dassen, toen nog hoofd van fort Brandenburg; mevr. Van de Berg, medewerkster; uiterst rechts mevr. Dassen met zoontje Jac, die een vuurvaste steen onthulde als dank en hulde van het buurtschap aan de heren Dassen en Rondagh. Op de voorgrond in het midden André Willem en Frans Kennen. Foto: GAM 2224.

Als hoofd van de toenmalige Schuilkelderdienst dacht ik aan de negen (staf-)medewerkers van toen, de 26 hoofden, de 118 EHBO'ers en de 195 andere functionarissen van de kazematten-schuilkelders. Zij zouden kunnen verhalen over hun belevenissen op momenten dat om en nabij 13.000-14.000 wijkgenoten gebruik kwamen maken van hun unieke schuilgelegenheid. Echter de meeste van deze functionarissen zijn niet meer onder ons.

Aanvankelijk besloot ik dan ook af te zien van het schrijven van een stukje kazematten-historie. Vervolgens begon ik mij echter weer af te vragen of ik dit -na mijn eerder gedane toezegging- wel zou kunnen maken? Onder de druk van deze vraag begonnen in toenemende mate feiten, voorvallen en met name ook mensen uit de oorlogsjaren in mijn herinnering op te komen, vaak met de volle belevenissfeer van toen er omheen. Als typerend voorbeeld noem ik de diepe indruk die op de tweede oorlogsdag gewekt werd door de dood van mevrouw Smeets, echtgenote van de bekende humorist Sjo Smeets en moeder van 17 kinderen. Aan het OL Vrouweplein werd zij slachtoffer van een luchtgevecht dat zich boven de stad afspeelde. Haar dood had een schok-effect. Het was een confrontatie die iedereen in zekere zin op zichzelf betrok. Het was als het ware een signaal rechtstreeks aan de inwoners van de stad zelf, om -naast de officiële instanties, waaronder de Luchtbeschermingsdienst- eigen activiteiten te gaan ontwikkelen en mogelijkheden te zoeken tot een grotere bescherming tegen gevaar vanuit de lucht.

Reacties lieten niet lang op zich wachten. Zij kwamen met name uit de hoek van de "koejonges oet de werreke". Die wisten van het bestaan van allerlei ondergrondse gangen in het westelijk stadsdeel en zetten hun romantisch spel van weleer om in het speuren en zoeken naar de juiste loop en ligging van het stelsel, naar diepte en draagkracht en naar toegangsmogelijkheden voor een snelle bereikbaarheid. Incidentele en amateuristische peilingen, graverijen in achtertuintjes, zij werden spoedig echte buurtwerken, waaraan in feite zich niemand uit de omgeving onttrok. Een bijzondere stimulans voor de talrijke groepjes van werkenden vormde de bijstand van zowel bouwverenigingen, die onder meer technische deskundigheid beschikbaar stelden, als ook van aannemers, die mankracht en materialen leverden, van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst, die waardevolle adviezen gaf en van vele

Afb. 2. Avond aan avond waren de mannen bezig in het gangenstelsel. Foto: GAM G35036.

andere bedrijven en instellingen, die elk op eigen wijze de arbeid ondersteunden.

Avond aan avond kon men de mannen bezig zien met name in de woonwijken die ressorteerden onder de toen ook in menig ander opzicht vooroplopende parochies van Lambertus en Thérésia. De waarheid gebiedt intussen te stellen dat de arbeid beslist niet steeds onder drukkende omstandigheden werd verricht. Menige hartige vloek, hartelijke lach en goed glas bier heeft de gemeenschapszin ondersteund. Uit de vraag welke in die dagen is geboren: "Jónge, wat mote v'r in Godsnaom nao d'n oorlog goon doen?" spreekt zelfs iets van "een vooruitlopend heimwee". Drukt zij niet iets uit van een angst voor het teloorgaan van als een groot goed ervaren gemeenschapszin? Intussen -en ook dat moet nadrukkelijk worden gesteld- beperkte die solidariteit zich niet tot het "grondwerk" van mannen. Ook vrouwen en jongeren organiseerden hand- en spandiensten voor eenieder die in geval van alarm hulp behoefde om zo snel mogelijk de ondergrondse kelders te bereiken. Het waren voor een groot deel dezelfde helpende krachten die in een later stadium zouden deelnemen aan de EHBO-cursussen die op initiatief van de schuilkelderdienst werden gegeven. Hoe noodzakelijk en levensreddend al deze activiteiten geweest zijn, werd bewezen op de avond van de 17de november 1941 toen onverhoeds -vermoedelijk door een vliegende bom- in het Blauwe Dorp een ravage werd aangericht die de dood van 25 mensen tot gevolg had. Af-schuwelijk uiteraard, maar dit aantal zou vele malen groter zijn geweest, indien niet vele bewoners van deze wijk zich in de ondergrondse ruimten hadden bevonden.

Afb. 3. Sint Nicolaas bezoekt de schuilkelders in de kazematten. Foto: GAM 2223.

Het zal duidelijk zijn dat met name ernstige gebeurtenissen als deze de noodzaak beklemtoonden om, met volle waardering voor de particuliere initiatieven, toch te streven naar de opzet van een hecht en aanspreekbaar organisatorisch verband.

Hoe dat er is gekomen, is een verhaal op zich. Enige dagen na de officiële opening van de schuilkelder "Fort Brandenburg" door de commissaris van politie, tevens hoofd van de Luchtbeschermingsdienst, en de inzegening door de heren pastoors van de al eerder genoemde parochies, werd

ondergetekende uitgenodigd voor een gesprek met voornoemde commissaris. Daarbij werd de idee aan de orde gesteld om de talrijke initiatieven en activiteiten, die in schuilkelderverband werden ontwikkeld, te bundelen in een dienst met een ordenend en regelend karakter, niet alleen intern, maar ook met verbindingen naar overheden en hulpverlenende organisaties. Dit heeft op 21 maart 1943 geleid tot het in het leven roepen van een schuilkelderdienst die, verdeeld over 155 geregistreerde schuilgelegenheden voor ongeveer 34.000 personen, in totaal 755 functionarissen heeft omvat. Het is wellicht het grootste en actiefste vrijwilligerscorps geweest dat onze stad ooit heeft gekend. De met volledig onbezoldigde krachten bezette dienst heeft in een ongelooflijk aantal man-uren onvoorstelbaar veel arbeid verricht. Het betrof niet enkel "hulp en toezicht" met betrekking tot de kazematten, maar strekte zich ook uit over alle andere schuilgelegenheden in Groot-Maastricht en de daar-in gelegen scholen.

schuilkelderdienst maastricht

	Legitimatiebewijs	
	voor	
	adres:	
		Maastricht
(Stempel S. K. D.)	Ingedeeld als:	
	van schuilkelder:	
	gelegen:	
Dit bewijs betreft den houder van persoonsbewijs nr.	Maastricht,	194
Handtekening van den houder	Hoofd schuilkelderdienst:	

N. B. Deze kaart bij ontslag inleveren bij Hoofd S.K.D. Z.O.Z.

Houder van deze kaart wordt met goedvinden van den Majoor van Politie te Maastricht, gedurende de eerstvolgende 10 minuten na het maken van luchtalarm in de gelegenheid gesteld, zich naar zijn post in o.z. vermelde schuilkelder te begeven en gedurende luchtalarm in de openlucht zijn functie in de omgeving van deze schuilkelder te verrichten, voorzover dit uit een oogpunt van hulpbetoon aan schuilkelderbezoekers noodzakelijk is.

Het Hoofd v.d. Luchtbeschermingsdienst
de Majoor van Politie

Afb. 4. Voor- en achterzijde van een legitimatiebewijs van de schuilkelderdienst.

Maastricht zou Maastricht niet zijn geweest, als ook onder moeilijke omstandigheden van een oorlog, niet gezorgd zou zijn voor afleiding voor de mensen. Ook die taak werd mede door de dienst verricht. Dat kon omdat zich onder de functionarissen een aantal krachten bevond voor wie de humor een onverbrekelijk deel van hun leven uitmaakte. Die humor werd als cabaret gepresenteerd in het ondergrondse bastion "Utrecht", gelegen onder de

Pastoor Habetsstraat. Het luchtgevaar ten spijt konden hier duizenden, telkens in groepen van gebruikers van twee à drie kelders, een stuk geestelijke ontspanning vinden zoals o.a. ook aan het onderaards bezoek van Sint Nicolaas aan de

Afb. 5. Voor- en achterzijde van een legitimatiebewijs van de schuilkelderdienst. Foto: Harry Paping.

kazemattenschuilkelders tussen "Drenthe" (Tongerseweg) en "Holstein" (nabij de Statensingel). Ik meen met deze schets van een aantal activiteiten te kunnen volstaan. Activiteiten, waarachter een volledige inzet schuilde van velen; een inzet, onbetaald, maar wel gedekt door een cheque van solidariteit.

Sympathie en chariteit
seert eur hart, dat wèrrem sleit
veur degeen in noed verkiere
Köstelik amusemint
fien van smaak, briljant van tint
wis ljd in blijdsjap um te kiere
Daank! veur alles wat geer bracht
aon leech en troes in duust're nach
kin niemmes uuch voldoende iere.

Meulike tje,
Ellende en lje
Stoonte gesjreve op eeder geziech
Truuste, verblije,
Rös te verspreie
Edel volbracht g'r deez' minschlike pliech
Erkinning belje
Content en tevrije
Höb iech tot taak es simpel gediech.

J. f.

oet erkintelijkheid veur 't versjaffe vaan oontspanning aon eus sjuilkelderbezoekers
gedurende de carnavalsweek in 't oorlogsjaor 1945

door de s.k.d. aangeboojte aon Marie Dassen
es mètwerkster aon 't cabaret „de oonderwereld”.

hoofd sjuilkelderdeens.
Marie Dassen

mestreech, 13 fibberwarie 1945.

Afb. 6. Na de bevrijding kregen de medewerkers aan het schuilkeldercabaret een oorkonde uitgereikt.

Het zal de lezer duidelijk zijn dat het unieke voorbeeld van "Hellep uuch ónderein" mij heeft doen besluiten mijn aanvankelijke afwijzing toch in een bijdrage om te zetten, zij het niet in een verhaal uitsluitend over de dienst op zich, maar meer over een stuk menselijke verbondenheid en kracht die daarvan is uitgegaan. De bewondering daarvoor is voor mij uiteindelijk de inspiratiebron voor dit artikel geworden.

Louis Dassen
Hoofd toenmalige Schuilkelderdienst
in de gemeente Maastricht.